

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή* του Γιούστου Γλυκού)

Το ποίημα *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή* είναι ένα ηθικοδιδασκτικό/παραινετικό ποίημα το οποίο σώζεται σε ένα χειρόγραφο, τον Νεαπολιτικό κώδικα gr. III. B. 27 (συντ. κριτ. υπομνήματος: N), καθώς και σε έντυπες εκδόσεις της Βενετίας (1η έκδ. 1524· βλ. αναλυτικά τέταρτη και τελευταία παράγραφο). Αποτελείται από 632 δεκαπεντασύλλαβους στίχους με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία και η γλώσσα του είναι μείγμα δημώδους με λόγιους γραμματικούς τύπους. Ο ποιητής του Γιούστου Γλυκού (ή Γλυκός) προτάσσει στο κείμενό του τέσσερις στίχους, στους οποίους συνοψίζεται το περιεχόμενο του έργου του:

*Εις την αρχήν το σύνταγμα ένα διά να πενθούσι
γυναίκες τούς εχάσασιν· 'ς το μέσον που τ' ακούση
θέλει νοήσει της ζωής το μάταιον· και τέλος
επιστροφή προς τον Θεόν και παύεται το μέλος.*

Η ποιητική σύνθεση, λοιπόν, αρχικά αναφέρεται στην απώλεια των αγαπημένων προσώπων και το πένθος γι' αυτά. Ο ποιητής παρατηρεί ότι τα ανθρώπινα πράγματα διακρίνονται από κάποια αστάθεια, ενώ μόνο η μοίρα του θανάτου είναι κοινή για όλους. Αυτό το διαπιστώνει εύκολα κανείς, αν αναλογιστεί τους ανθρώπους του περιβάλλοντός του που τώρα είναι νεκροί. Άρα, συνετό είναι να προετοιμάζεται κανείς από την παρούσα ζωή. Ειδικά η διαπίστωση ότι το σωματικό κάλλος, τα πλούτη και τα αξιώματα αφανίζονται, μόλις πεθάνει κανείς, οδηγεί στη συνειδητοποίηση της ματαιότητας της παρούσας ζωής. Επομένως, η επιδίωξη της απόκτησης αιώνιων αγαθών χρειάζεται να ξεκινήσει από την επίγεια ζωή. Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι είναι σύνηθες οι άνθρωποι να διαπράττουν ανομίες και να περιμένουν να στραφούν στον Θεό, όταν πλησιάζει ο θάνατός τους. Όμως, αυτή η πρακτική είναι επιζήμια για την ψυχή τους, γιατί γίνεται από ωφελιμισμό και όχι από αγαθή προαίρεση.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή* του Γιούστου Γλυκού)

Στο τελευταίο μέρος γίνεται αντιληπτό ότι η σωτηρία του ανθρώπου εξασφαλίζεται με την επιστροφή του στον Θεό. Ουσιώδους σημασίας είναι η ελεημοσύνη και η προσευχή, μέσω της οποίας ο άνθρωπος μπορεί να προσελκύσει το έλεος του Θεού, η μετάνοια για τα αμαρτήματα και η εξαγορά τους. Με αυτόν τον τρόπο, ο άνθρωπος λαμβάνει την άφεση και γίνεται κληρονόμος της Βασιλείας του Θεού.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι για το συγκεκριμένο ποίημα είναι γνωστά με ακρίβεια ο τόπος και ο χρόνος της συγγραφής του, καθώς αυτές τις πληροφορίες τις δίνει ο ίδιος ο συγγραφέας μετά το τέλος του ποιήματός του. Έτσι, στο τέλος του φ. 12r του μοναδικού χειρογράφου στο οποίο παραδίδεται το έργο, αναφέρεται: *Εν έτει, α^ω φ^ω κ^ω, εν μηνί Μαΐω ε^η — Κορώνη*. Το ποίημα, λοιπόν, είναι σαφές ότι γράφτηκε στη βενετοκρατούμενη Κορώνη την 5η Μαΐου του 1520, όπως προκύπτει από τη σημείωσή του.

Πληροφορίες για τον συγγραφέα του έργου μπορεί να αντλήσει κανείς από την πρώτη έκδοση του ποιήματος, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1524 σε βενετσιάνικο τυπογραφείο από έναν λόγιο στιχουργό από τη Ζάκυνθο, τον Δημήτριο Ζήνο. Σε αυτή την έκδοση προτάσσεται ένας πρόλογος του εκδότη του στιχουργήματος, ο οποίος αποτελείται από 34 δεκαπεντασύλλαβους ομοιοκατάληκτους στίχους. Σε αυτόν τον πρόλογο ο Ζήνος παρέχει πληροφορίες για τον εαυτό του, τον συγγραφέα, τον τόπο και τον χρόνο σύνθεσης του έργου. Έτσι, καθίσταται γνωστό ότι ο συγγραφέας του, όπως προαναφέρθηκε, είναι ο Γιούστος Γλυκός, γιος του κληρικού και λόγιου Ιωάννη Γλυκού. Προκύπτει ότι πρόκειται για έναν άνθρωπο που διέθετε κάποια μόρφωση και σύνεση, αλλά βρισκόταν σε δεινή οικονομική θέση λόγω κάποιων εκκρεμών χρεών του. Τη στιγμή που εκδίδεται το έργο, ο ποιητής δεν βρίσκεται στη ζωή. Ίσως, όταν έγραφε το ποίημά του, να βρισκόταν σε προχωρημένη ηλικία και αποφάσισε να καταγράψει σε ένα στιχούργημα την πείρα που αποκόμισε από τη ζωή αφήνοντάς το ως υποθήκη στους ανθρώπους. Ενδεχομένως έτσι ερμηνεύεται και η διαρκής παρουσία του θανάτου μέσα στο ποίημα (Μητσάκης 1989, 136). Όπως μας πληροφορεί ο Ζήνος, ο ποιητής πέθανε το 1522, δηλαδή δύο χρόνια προτού πραγματοποιηθεί η έκδοση του στιχουργήματος και δύο χρόνια μετά τη συγγραφή του.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή* του Γιούστου Γλυκού)

Το ποίημα έχει θρησκευτικό χαρακτήρα και παρουσιάζει αναλογίες με άλλα μεσαιωνικά έργα με ηθικοδιδασκτικό περιεχόμενο. Το συγκεκριμένο έργο έχει δεχτεί επιδράσεις από διάφορα έργα της αρχαιότητας, των Γραφών και της εκκλησιαστικής ποίησης. Στο κείμενο κάποιοι στίχοι είναι σαφώς επηρεασμένοι από κείμενα, όπως είναι, λόγου χάρη, οι *Ψαλμοί* του προφητάνακτα Δαβίδ και τα *Ευαγγέλια* της Καινής Διαθήκης. Συνάγεται, λοιπόν, με σαφήνεια ότι ο συγγραφέας του ήταν καλός γνώστης της ποίησης του καιρού του και της Αγίας Γραφής.

Το στιχούργημα φαίνεται να ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένο στην εποχή του, αφού μάλιστα έχει ασκήσει επιρροή σε διάφορους μεταγενέστερους ποιητές. Ο [Λίνος Πολίτης](#) (1979, 48) στη γραμματολογία του (*Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*) το χαρακτηρίζει ως έργο άνισο που, όμως, είχε μεγάλη διάδοση. Απηχήσεις του έργου διακρίνονται σε εμβληματικά κείμενα της λεγόμενης Κρητικής Αναγέννησης, όπως η τραγωδία [Ερωφίλη](#) του Χορτάτη και η μυθιστορία [Ερωτόκριτος](#) του Κορνάρου (Δημαράς 1964, 69), ενώ πολλαπλές επιδράσεις φαίνεται να έχει δεχτεί ο κεφαλλονίτης ιερομόναχος Άνθιμος Διακρούσης στη σύνθεση της έμμετρης ιστορικής αφήγησης *Κρητικός Πόλεμος* (Πηδώνια 1974, 160-162). μάλιστα, ο τελευταίος διασκεύασε το *Πένθος θανάτου* στο *Βιβλίον ωραιότατον περιέχον στίχους πολιτικούς κατά πολύ ψυχοφελείς* (Λεντάρη 2007, 1770). Επιπλέον, [Η Θυσία του Αβραάμ](#) φαίνεται να έχει επηρεαστεί από το εν λόγω κείμενο.

Όπως προαναφέρθηκε, η πρώτη έκδοση του στιχουργήματος έγινε το 1524 στη Βενετία. Ουσιαστικά είναι από τα πρώτα δημόδη νεοελληνικά έντυπα. Αντίτυπο αυτής της έκδοσης δεν έχει διασωθεί και είναι γνωστή μόνο από βιβλιογραφικές αναφορές.¹ Ακολούθησαν τρεις ακόμη έντυπες εκδόσεις του τα έτη 1528 (συντ. κριτ. υπομνήματος: S), 1543 (συντ. κριτ. υπομνήματος: D) και 1564 (συντ. κριτ. υπομνήματος: L). Το πολύ μικρό χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις δύο πρώτες εκδόσεις ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι η παραγωγή λαϊκών εντύπων την εποχή εκείνη βρισκόταν σε δοκιμαστικό στάδιο. Η πρώτη έκδοση ήταν μια δοκιμή και, εφόσον το έργο είχε επιτυχία, επανεκδόθηκε σύντομα με τον ίδιο έμμετρο πρόλογο (Olsen 1994, 126). Μετά τον πρόλογο

¹ Στη δεύτερη έκδοση (1528) υπάρχει η πληροφορία ότι το βιβλίο πρωτοτυπώθηκε το 1524, δύο χρόνια μετά τον θάνατο του ποιητή, και ότι επιμελητής ήταν ο Δημήτριος Ζήνος· βλ. Olsen 1994, 125.

ακολουθεί μια περιγραφή του Χάρου τόσο στην πρώτη όσο και στις ακόλουθες εκδόσεις. Ανάμεσα στο χειρόγραφο και τις εκδόσεις του κειμένου επιχείρησαν σύγκριση ο Κνός (1960, 186-193) και ο Μπουμπουλίδης (1962/1963, 366-374), αλλά δεν έλαβαν υπόψη τους όλες τις εκδόσεις του στιχουργήματος, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αβλεψίες στο έργο τους. Ο Ζώρας επιχείρησε κριτική (επαν)έκδοση του έργου, βασιζόμενος στο μοναδικό χειρόγραφο του 16ου αιώνα (N), που σώζεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Νεάπολης στην Ιταλία, συνεπικουρούμενος και από τις προαναφερθείσες έντυπες εκδόσεις του έργου. Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε το 1970 και χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας ανθολόγησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Δημαράς 1968

Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Ίκαρος, Αθήνα ⁴1968, σ. 69.

Κνός 1960

Bötje Knös, «Une édition jusqu'à présent inconnue de "Πένθος θανάτου"», *Αθηνά* 64 (1960), σ. 186-193.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 1770.

Μητσάκης 1989

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή* του Γιούστου Γλυκού)

Κάρολος Μητσάκης, *Εισαγωγή στη νέα ελληνική λογοτεχνία: πρωτονεοελληνικοί χρόνοι. Μέρος πρώτο: από τα τραγούδια του ακριτικού κύκλου έως τους θρήνους για το πάρσιμο της Πόλης, Καρδαμίτσας, Αθήνα* ²1989, σ. 136-137.

Μπουμπουλίδης 1962-1963

Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης: «Παρατηρήσεις εις μεσαιωνικά κείμενα», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 13 (1962-1963), σ. 366-374.

Olsen 1994

Birgit Olsen, «Η νεοελληνική *Θησιδα* και η προετοιμασία ενός λαϊκού εντύπου», *Ελληνικά*, τ. 44, τχ. 1 (1994), σ. 123-133.

Πηδώνια 1974

Κομνηνή Δ. Πηδώνια, «Στίχοι του Πένθους θανάτου στον Κρητικό πόλεμο του Άνθιμου Διακρούση», *Ελληνικά*, τ. 27, τχ. 1 (1974), σ. 160-162.

Πολίτης 1979

Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα ²1979, σ. 48.